

تیل : ۱ جلد : ۱

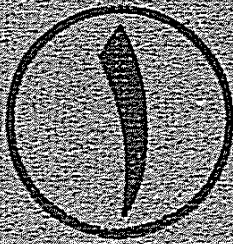
تشرین ثانی ، ۱۳۲۹

رسالہ مجموعہ سیّدی

خالد

آئندہ ہر چیتار

مدیر : جلال ساهر

فیثانی : بش غروش

طبعة عامه — استانبول

عثمانی سلطنتی مؤسسائی تاریخچه دائر بر تجربه

تنزلاً اوقویاجق اولانلره

آلتی یدی ییل اول تحصیل ایتدیکم بر فرنك مکتبده ، صوك امتحانه کیره ن طلبه دن بر « ایش » ، یعنی معین بر موضوعه دائر کوچوک بر تألیف ایسته نیلیدی . بو تألیفك مکتبده اوقونان درسلدن بریسنه تعلقی اولمق و او درسی ویره ن مدرسك اولجه مساعده سی آلینوب ، بیتیریلدکن صوکراده مشارالیه تقدیم قیلینمق مشروط ایدی .

مکتبمز ، اسلام مملکتلرنده خدمت ایله یه جك فرنك کنجلرینی ده حاضر- لامقده اولدیغدن ، درسلی آراسنه پك مختصر اسلام تاریخی ایله شریعت محمدیه نك خلاصه سی ده ادخال اولونمشدی ؛ بللی باشلی دولتلك حاضرده کی حیاتلرندن باحث درسده دخی بر قاچ ساعت ، عثمانلی دولتی مؤسساته تخصیص اولونوردی . بن ، مکتبده بو درسلك بولونماسندن استفاده ایدرک « ایش » اولمق اوزره ، « عثمانلی سلطنتی مؤسسائی تاریخچه دائر بر تجربه » یازاجق اولدم و « زمان حاضر اوروپاسنك عمومی منظره سی » مدرسیه قونوشوب مساعده سنی آلدیم . عالی مکتبلرک طلبه دن تألیف ایسته مه سنده اصل مقصد ، شخصی فکرلرک میدانه چیقاریلما سیدر ؛ فقط مذکور تألیفلر آراسنده بو مقصدده جدآ خدمت ایده نلره نادر تصادف اولونور . بزم مکتبمز ، طلبه سنك تألیفلرندن ذاتا چوق شی بکله مه یوردی ؛ حتی ، بونك ایچون اولاجق ، او تألیفلره بر آرمده یانه اولان « اجتهاد Thèse » اسمنی بیه ویرمه یوب ، ساده جه « ایش Travail » آدینی طاقشدی .

طلبه نك چوغی ، « ایش » لرنی حاضر لاهیه ، امتحانلره ایکی اوچ آی قالارق آنجاق باشلایا بیلیرلردی ؛ هم عینی زمانده ، درسله دوام ایتک ، امتحانلره چالیشمقده لازمدی . بویه جه « ایش » ه تخصیص اولونا بیه جك وقت پك قیتدی ؛ جدی تدقیق و تحقیقاتده بولونمق ، اوزون اوزادی یه دوشونوب طاشینمق همان امکانلردی . بنده آرقاداشلرمك اکثری کی ، « عثمانلی سلطنتی مؤسسائی تاریخچه دائر بر تجربه » می ، امتحانلره اوچ آی قالارقدن یازمه یه

کیریشدم . یازارکن وقتم پک آز ، مشغولیتیم پک چوق ، منبعلرم غایت محدود ایدی . دائمی اولارق آنجاق درس نوطالریله ، اوطه مده و مکتب کتابخانه سنده بولایلیدیکم کتابلره مراجعت ایده بیلیردم . عمومی کتابخانه لردن استفاده یه نادراً موفق اولیوردم . « عثمانلی سلطنتی مؤسسائی تاریخنه دائر تجربه » ، ایشته بویله احوال و شرائط تحتنده یازیلدی .

معروضاتمدن آکلاشیلیور که بو جدی بر اثر ده کل ، صرف بر مکتب ممارسه سندن عبارتدر . بونی بیله بیله نشره جرأتم غریب کورونه بیلیر . جرأتمک علتی ایسه پک بسیطدر : اوده صوک زمانلرده یازیلوب عثمانلی مؤسسائی منبعلری ایله برلکده واضح ، مختصر و سربست بیان ایله ین تورکجه بر رساله یه عثمانلی مطبوعاتنده راست کلمه یشمدر ؛ بن ، هر شیده ، هیچ یوغه اکیسکلی بر واری مرجح کوره نلردنم .

تکرار ایدیورم : « تجربه » نک یا کلیشاری ، اکیسکلری غایت چوقدر . محترم قارئلرمدن ایسته کم ، معتاد اوزره « خطا و نقصانلریمی پوشیده غفو و صفح ایله ستر بویورمالرینی » رجا ده کل ، اصلا ده کل ، بلکه او خطالری لطفاً و تنزلاً مؤاخذه و اخطار ایله مهلرینی استرحامدر ؛ اوزمان کندیلرینه پک چوق و صمیمی تشکرلر ایده رک « ایش » ک اصلاح و اکالنه چالیشیرم ؛ و بویله جه ، بلکه ، آله آلتوب اوقونمه یه دکرلی بر حاله کلیر ، بوکا موفقیت آلور مرزسه بیله عثمانلی مؤسساتنک تدقیقی یولنده اوغراشیلمش اولور که بوده برکاردر .

۱۱ شباط ، ۱۳۲۵

آه پوره اوغلی یوسف

یوقاریده کی مقدمه یازیلالی ده هان دورت سنه اولیور ؛ « ایش » هپ چکمه ده قالدی ، بر دورلو طبع و نشرینه جسارت ایده مه دم ، بر آرائق اصل کووده سنی براقوب ، یالکز « مدخل » و « خاتمه » قسملرینی بر « مدخل و خاتمه » دییه نشر ایتیه بی ده دوشوندیم ، چونکه فکرجه اصلاح و اکاله اک محتاج اولان قسمی ، « کووده » دیدیکم پارچه سی ایدی . شو صیرالرده بعضی آرقاداشلرم ، « ایش » ک اولدینی کبی « بیلگی » مجموعه سنده نشرینی تصویب ایتدیلر . بنده ، بر آرز مسئولیتی اونلره آتارق ، ممنونیتله راضی اولدم .

۱۰ تشرین اول ، ۱۳۲۹

آ. ی.

عثمانلى سلطانلىقى احداث ايله ين توركلر ، تورك - تاتار - موغول بويوك عائله سنك بر شعبه سندن عبارت قايى (قايا؟) خان عشيرته منسوب ايديلر. بوتوركلرك هېسى ده كلسه بيله مهم بر قسى ، داها كوچوك آسيابه كله دن اول اسلام دينه كيرمشلردى [۱]. بو جهته عثمانلى دولتى دوغدىغى زماندن اعتباراً بر تورك و مسلمان دولتى ايدى .

اسلام ، بعضى باشقا دينلر كې مؤمنلرينه يالكر اخروى سعادتلره وصول واسطه لرېنى اوكره تمكه ا كتفا ايتمز ، اېچنده ياشا دېغمز دنيا امورينك تنظيمه ده استحقار ايله باقماز : اسلام هم بر ديندر ، هم ده سياسى و اجتماعى بر مسلكر . اسلام كنديسنه اينانان جمعيتده فردلرك وعامه نك روحانى و جسمانى حياتى نظامه قويماق وظيفه سنى درعه ده ايدر و اهتدا ايله ين جمعيتك أسكى اعتقاد ، اخلاق ، عادت و قانونلرى يرينه كنديسنك اعتقاد ، اخلاق و قانونلرينى اقامه ايلر . بوكا بناءً مسلمان عثمانلى دولتى ، شريعت ، يعنى اسلام قانونلرينه كوره تنظيم ايدىلش اولاجقدى .

اسلام ، مختلف عرقدن اولان تابعلرينك جمله سنى اريدوب برلشديرمك ، داها دوغروسى حوزه سنه داخل اولان دورلو عنصرلرى عادتاً برده كيرمن كې او كودوب چيقان اوندن ، بربرلرينه مساوى وقارده ش مسلمانلر وجوده كتيرمك ايسته مشدى . و بوكا پك چوق موفق اولدى ؛ بونكه برابر مسلمانلارشان

[۱] بعضى فرنك مورخلىرى مثلاً متوفى رامبو ، ارطغرلك هنوز اهتدا ايتمهش اولوب آنجا ق اوغلى عثمانك اسلام ايله مشرف اولدىغى يازييورلر سده ، عثمانلى مورخلرينك جمله سى ارطغرلك ده ، باباسى سليمان شاهك ده مسلمان اولدقلىنى سويله مكده متفقدرلر . ذاتاً سليمان سامى اسملردن اولوب ، قايى خانلىلر آراسنه آنجا ق سامى دىنلردن برى واسطه سيله كيره بيلير .

قوملارنىڭ اخلاق و عادتلرى و حتى بعضى اعتقادى رسوباتى بىلە بوسبوتون سىلىنوب سوپورولمەدى .

نظمزە كۆرە توركلردە ، اھتدادن صوكرام ، يالكز قومى اخلاقلىرىنى دەكل ، بلكە عادت و قانونلارندن بر قسمنى دە محافظە ايله مشلردر . بو جەھتتە عثمانلى مۇسسەلەتنىڭ ايكى تىلى ، داھا دوغروسى ايكى منبەى اسلام شرىعتى ايله تورك عرف و عادتلرىدر .

بوايكى اصلى منبەە دىكر منبەلرك داھا علاوھسى لازمدر: عثمانلى توركلرى ، توسع دورلرنده ، قانونلى و مدنى ، حتى بعضىلرى كتدىلرندى داھا مدنى قوملر ايله مسكون كنش قطعەلر فتح و استىلا ايتدىلر . غالبەر ، مغلوب ملتارك تاثيرندن ، اكثريا واقع اولدىنى اوزرە مصون قالامادىلر . بو جەھەدن اولارق استانبولك فتحندن صوكرام ، عثمانلى سلطنتى ، بىزانس مۇسسەلرندىن بر چوغنى اقتباس ايلهدى .

نهایت صوك زمانلردە ، عثمانلى دولتى ، مختلف مجبوريتلرك الجاسيله ، قديم مۇسسەلرينىڭ اصللرندىن بعضىلرىنى محافظە ايتدىكى حالده ، اساسى قانونلرىنى تعديل ايتدى ويا ايتىك ايستەدى . بو تعديللرە نمونە ايسە اوروپا قانونلرى و مۇسسەلرى اولدى .

مدخلده ، عثمانلى مۇسسەلرينىڭ ايلك منبەلرى ، يعنى تورك عرف و عادتلريله اسلام شرىعتى بيان اولوناچق ؛ صوكرام ، تارىخى صيراسى كەلجە دىكر منبەلردىن بحث ايدىلەجكدرد .

۲

تورك ، اساساً كوچمە ايدى ؛ پاك اُسكى چين وقعه نويسلارندن بريسى توركى « حيوان بسلەيجى ، كوچمە ، آوجى ، كچە چادىرلى . . . » دىيە تعريف ايدر . لكن كوچمەلك توركلك ايجابىندە اوطوراق اولماسنى منع ايله مز : منبت بر مملكتدە اقامت امكانى بولوندىمى ، تورك ممنونيتلە « تارانجى » يعنى اُكيجى اولور .

تورک حاکم طبیعتی عسکر اولمقدور؛ تورک هر شیدن اول عسکر در .
عینی چین وقعه نویسی دیورکه : « تورکر آئی بینجی و اوسته اوچیدرلر ؛
بویوزدن معمول یایلری ، قیلیج و پالالری واردر؛ ایصلیقلی اوقیده بیلرلر.. »
هرودوت اسکیفار (سیتلر) دن بحث ایدرکن «أك بویوک معبودلری آله حرب ایدی»
دینور واونک تمثالی آسکی ده میر قیلیج اولدیغنی روایت ایله یور. عسکری طبیعت،
آمره اطاعتی ، صداقتی ، ویمینه وفای ، انتظام و مرتبه فکری ، تشبث
و شخصیتک اکیسکلکنی ، مرحمتک آزلغنی ، حرب و غوغا زمانلرنده سرتلکی
اشمال ایدر [۱] . بونکه برابر تورک صلحده و خصوصاً یاقینلرینه قارشى
حلم و ملایمدر [۲] .

تورک ملی عنعنه سنه، ملی دیلنه پک باغلیدر ؛ اونلری غایت سوهر و قیصقا -
نجلقله صاقلار : « تورکر، فینلر، موغوللر، مانچولر، غالب، مغلوب، حاکم،
محکوم، نه اولورلرسه اولسونلر، هیچ بر زمان و هیچ بر یرده عالیه خاطره لرینی
اونو تماندیلر. سلجوق تورک لری، میلادی ۸۰۰ دن ۱۰۰۰ تاریخنه قدر شامانیلکدن
نسطوری نصرانیتنه، نستوریلکدن اسلامه کچرک، ایکی یوز ییل ایچنده اوچ
دفعه دین ده کیشدیردیلر، بردفعه دیل ده کیشدیرمه دیلر [۳] . »

[۱] تورکر کندی بوزقیرلرنده کافی مدار تعیش بولامادقلرندن مجبوراً چاپوچلیق
ایدهر، یاخود بعض حکومتلره عسکر یازیلرلردی . داهاتاریخک ضبط ایدمه مدهیک زمانلردن
باشلاوب تورکر چین فغفورلرینه عسکرلک ایتشلردر؛ خلافت مقامی ایله مناسبت پیدا
ایتدکلرندن اعتباراً ، بغداد خلیفه لرینک ده عسکری اولدیلر. أفندیلرینه غایت صداقتله
خدمت ایدهرلردی؛ حتی مذکور حکمدارلرک یرینه کندی ملی رئیس لرینی قویاجق قدر
قدرت حاصل ایله دک لری زمانلر بیه اونلره رعایتده قصور ایتزلردی . بو قوندوتیه ری
حیاتی تورکرلرده عسکری استعدادک تزیایدینه خدمت ایتمکه برابر ، طبع لرینک شدت
وخشونتنی و شخصی سعیدن زیاده معاش و حرب ایله کچینمک میلنی تولید و تقویه ایله مش
اولسه کرکدر .

[۲] مملکتلرندن چیقدقلری زمان اطرافه اوقدر خوف و خشیت صالان بو آدملر ،
کندی بوزقیرلرنده یا بانجیلرک رقابتدن امین کچینرکن، لایم، مونس و مهمانسوازدلر .
[E. Demoulin, Comment la route crée le type social? P. 63] مؤلف بو
ادعاسنه هرودوت و استرابون دن باشلاوب زمانلر جغرافیون و سیاحیننه قدر کلک
اوزره برچوق شاهدلر کوستریور .

اگر له ئون قاهونك ادعاسی صحیح ایسه پك أسكى توركلر آراسنده بيله ملی فکر خلی منتشر ایدی؛ جنکیز خان زمانده، اونك تشویقیله، توركلر وطنپرور اولدیلر؛ او زمانده توركلرك «بویوك توركلك فکری» وارد. اتحاد مقصدی ایله چیلغین بو وطنپرورلر، فکر وطنله جوشمش بوشدتی دال قیلیجلر، تورك بولاجقلرینی تحیل ایتدکلی ایللرك، ضبط واستیلا ایده ایده حدودینك غایه سنه قدر وارمق ایسته یورلردی. ایشته بو سائق ایله درکه اوزمانك معلوم دنیاسنی بر باشندن بر باشنه قدر فتح ایتدیلر، هیچ اولمازسه آتترینك آیاقلرینه چیکنه تدیلر، زیرا «توركلر دنیانك هریرنده واردی.»

توركلر، اراضیدن زیاده ملیت ولسانه مربوط اولان بو وطنپرورلک لرینه رغماً، مختلف دوره لرده چین، فرس، عرب و بیزانس تأثیرلرندن تماماً مصون قالامادیلر. موسیو رادلوف طرفندن نشر اولومش اورخون یازیلرنده چین روحنك استیلاسنه اعتراض ایدیلکده در؛ بوعتراضلر، ظنمزه کوره أسكى توركلرده کی ملی و وطنی حسلك دلیللرنددر.

توركلرك جمله سی ایلك اوکجه شامانی ایکن، صوکرادن بر قسمی بودی اولمشدی. فقط بودیلکه کچرکن و یا خودداها صوکر باشقا دینلره کیره نلری ده بولوندی: بعضیسی آتسه طاپنیر مجوسی اولدی، بعضیسی مانیخی و یا نسبوری اولدی. نهایت بویوك برا کثرتی مسلمان اولدی.

أسكى تورك جمعیتلرینك عرف و عادتلردن غیرى قانونلری یوقدی. یوقاریده ذکر ایتدیکنز چین وقعه نویسی بوبابده شویله دییور: «توركلرك یازیلش قانونلری ده، منتظم اصول محاکمه لری ده یوقدر؛ عادتلرینه کوره کیفی اولارق، قضا و حکم ایلرلر [۱].» توركلرك ایکی نوع عادت قانونلری واردی: یاساق و طوره «توره»؛ یاساق، نظام، عسکری تنیهلر دیمکدر؛ طوره ایسه عرف، عادت، تعلیمات معناسنه کلیر [۲].

[۱] بزم فکر و نظرمنزه کوره، وقعه نویسك بو سوزلرنده تناقض وارسه ده، یازیلی بر قانونه باققسزین صرف عرف و عادتلره کوره حکم برچینلی عندنده بلکه کیفی بر حکم تشکیل ایده ر.

[۲] یاساق و طوره نك ترجمه سی له ئون قاهوندن مقتبسدر.

صوکرادن تدقیقلمزده لزومی اولاییله جک تورک عرف و عادتلرندن بولا . بیلدکلمک باشلیجه لری شونلردر : کوچبه تورکلرده عائله ، یاربیارمال ، یعنی ماللری مشترک و برآتانک حکمنه تابع برجماعت حالده ایدی . بوشکل عائله نك نتیجه لرندن بریسی آتایه و عمومیتله اختیارلره دیندارانه حرمت و اطاعتدر . آتالق اعتبار و نفوذی ، عائله ایچنده کی اُک اختیاردن اُک اختیاره انتقال ایدهر . یعنی آتا کنسینه یاردیم ایده جک و کنسیدیسی ئولدیکی زمان یرینه کچه جک ولی عهدی قارده شلری آراسندن سچر ، بویله جه حکم آتادن اوغله ده کل ، قارده شدن قارده شه کچر [۱] .

چوبان و کوچبه تورکلرده اراضی مشترک برملکدی . لکن هرکسه مشترکمی ؟ بوتون بوز قیراوستنده حیوانلرینی اوتلاتارق کوچوب یوروین قبیله لرك جمله سنه بردن عائدمی ؟ — یوقسه اوقبیله لر ، حتی اوقبیله لرك عائله لری آراسنده منقسمی ؟ — موسیو دومولان اراضینک هیچ بولونمه مش اولدیغنی سویلر ؛ « زیرا ، دیر ، اراضینک بر قسمنی بؤلوب آلمقه هیچ بر کیمنه نك فائده سی یوقدر . » [Loc. cit. p. 59] لکن چینلی وقعه نویس عکسنی ادعا ایدهر : « هر نه قدر کوچبه ایسه ده هر تورکک بر پارچه یری واردر . » بویله جه شخصی ملکی اولانلر ، له ئون قاهونك دیدیکنه کوره ، ایل ایچنده بویوک نفوذه مالک تارضانلر ، یعنی حکمداره ویرکی ویرمکه مکلف اولمایان حر اراضی صاحب لریدر .

[۱] E. Demoulin. — Loc. cit. P. 60-62 . له ئون قاهون ، تورکلرده دیگر برنوع وراثت اصولندن بحث ایدیور ؛ اوکا کوره متوفانک ماللری اوچه تقسیم اولونور : بر [طوپراق] اُک کوچوکه قالیر ، بویوک چوجوقلر منقول ماللری و سورولری آلیرلر . بونوع وراثت اصولنک ، توزکلرده پک متعم اولدیغنه شبهه لیم . زیرا ماللرک تقسیمندن بحث اولونمقلا شخصی ملکک وجودی قبول ایندیش اولور ، حالبوکه بالذات مشاهده ایتدیکم ، اوزره ، حتی شمدی به قدر تورک قوملرنده عائله مالنی منقسم اولمایارق براقه یه میل واردر . بوندن باشقا له ئون قاهونك دعواسی ، عثمانلی محررلرنجه متفقاً مصدق اولان بر قضیه یه ده مخالفدر : عثمانلی مورخلری ، سلطنت وراثتنک اکبر اولاده انتقالنی پک قدیم تا اساطیری جدلری اوغوز خان زمانه سندن قاله بر قاعده اولارق ذکر ایدهرلر . بوجهته له ئون قاهونك بحث ایتدیکی وراثت اصولی ، تورک قوملرینک آنجاق بعضیلری ایچنده مرعی اولمش اولسه کرکدر .

تورک جمعیتلرنده سیاسی تشکیلات بر باسلی « monarchique » ، پدرانہ و پاتریارخال و بوکا بناءً مستقل ایدی ، فقط کیفی و مستبدانہ ده کلدی .

جمعیتک رئیسنه ضامہ دیرلر . خالق هم ارئی ، هم انتخابدر : خان عنوانی ، متوفا خانک قاردهشی ویا چوجوقلردن بریسنه انتقال ایدرسده ، یکی خان ، عنواننک ویردیکی حاکم قوتی بر نوع انتخاب و مقاوله دن صوکرآ آنجاق فعلاً استعمال ایده بیلر : « تیو-کیولر [یعنی تورکلر] خانلرینی کچه اوزرنده طقوز دفعه یوقاری قالدیرارق و یمن ایتدیره رک ، « انتخاب و اعلان ایلرلر . » [چینلی وقعه نویس] بوصورتله سچیلمش اولان خان ، خلقنی کیفی اداره ایده من . حرکتی عرف و عاداتلره ، یعنی یاساق و طوریه توفیق مجبوریتنده در .

تورک جمعیتلری عوامی « Démocratique » ده کلدر . پک اُسکی زمانلر . دن بری ایچلرنده آق سویا کلر [آق کیمکلر] یعنی اصیلزاده لر تورده مش ، جمعیت صنفلره بولونمشدر . اجتماعی صنفلرک بالاسنده پک اُسکی نسللردن کله ناجلیت بولونور .

ناجلیت اعضاسی ، خانه ، خدمت ویا ویرکی ایله مکلف ده کلدر . خدمته کیره رسه مطلقاً آمر اولور . بونلرک شرافت علامتلی ، نسللرینه مخصوص نمغا (armes) لری واردر . یوقاریده ذکر کیچن تارخانلر ، بو بویوک زادگانک مادوننده اولوب یالکز ویرکیدن معافدرلر . تارخانلردن صوکرآ کلن اجتماعی قدمده قاراسویا کلر ، یعنی عوام بولونور .

تورک قوملری ، تاریخی حیاتلرنده ، اکثریا ، بویوک دولتلر ، کنیش سلطنتلر تشکیلنه میل کوستردیلر . بو ، اولجه ذکر اولونان ملی حیتک منطقی بر نتیجه سی کییدر . ملی حکایه لرک شهادتیه آکلاشیلیورکه هجرتدن ایکی عصر اقدم تورکلر آراسنده بر ایل ضامه ، یعنی « قوم و قبیله لر پادشاهی » واردر . هجرتدن بر عصر قدر اول بویوک بر تورک ایل خانلغک وجودی مثبتدر : « میلادک ۵۶۸ نجی ییلنده ، تورک ملتک آرتق تمامیه قوت کسب ایدوب حکمدارلرینک چین فغفوری وروم قیصری ایله منتظم مخابره لرده بولوندیغی وحتی قیصره سکیف حرفلریله محرر بر مکتوب کوندرمش اولدیغی بیلورز .

— میلادی ۵۶۲ سنه سنده حیاته اولان ایل خان موقاره ، چین سینورندن قاپچاق تورکلرینک واصل اولدقلری حدود منتهاسنه ، یعنی قافقاسیانک شمالیه ایدیل بویه قدر یاییلمش تورک قوملرینه حکم ایدردی [۱] .

بوکنیش تورک سلطانلی ، کرکی کبی برلشمش بردولت ده کلدی ، داخلنه کیرهن مختلف قوملر کله نک بوکونکی معناسیله برملت ده کلدی . ایل خانلی قبیله لرک ، خانقلرک برنوع هیأت متحده سی حالنده بولونیوردی ؛ ذاتاً حکمدارک عنوانی « ایل خان » ، بوتشکیلاتی کوستریور . بو دولت شکلی ، ایل خانلره قدرت ، استقرار و بقا تأمین ایده جک بر ماهیتده ده کلدی : « معیشتلریله ، قانونلریله ، دینلریله ، دیللریله بربرندن فرقلی ، رابطه سز مختلف قبیله لراوزرینه حکمران اولان ایل خانک نفوذ واقتداری موقت اولوردی [۱] .

ایل خانلرینک دیگر بر عنوانی ده ضاغانه ، ماقانه یاخود قانه ایدی که خانلرک خانی دیمکدر ؛ بوندن آکلاشیلیورکه ایل خانه تابع قبیله لرک خان عنوانی طاشیان آریجه رئیسلی واردی ، یعنی مذکور قبیله لر موجودیت مختاره لرینی ، خصوصی شخصیتلرینی محافظه ایله یورلردی .

جنکیز خان ، ایل خانلرینک سلطنتی اعاده تأسیس ایله دیکی زمان ، عینی عرقک مختلف عنصرلرینی مزج ایله صیقی وبرلشمش بردولت وملت وجوده کتیرمک ایسته مشدر ، دییه روایت اولونور . لئون قاهون بوادعاده اک ایلری کیده نلردندر . اونک دیدیکنه باقیلیرسه ، ایل خانلق سلطنتک اعاده سنی احضار ایله یین وقعهلر و محاربه لر ونهایت تیموچینک ، جنکیز خان عنوانیله ایل خانلغنه انتخابی ، اتحاد مذکور قوه دن فعله اخراج ایله مشدر : جنکیز خانک ایمپراطورلنی مختلف قبیله لرک هیئت متفقه سی ده کلدی ، قبیله لرک اداره ده کی مختاریتلری بیتیریلشدی ؛ جنکیز خاقانک تبعه سی ، متجانس برملت ، « بوتون دنیانک برنجی ملتی » اولان کورک مرغورلر ایدی . لکن مؤسسینک وفاتی عقبنده بو بویوک سلطنتک تفرقی واضحاً کوستریورکه اتحاد ، اکیلوب بوکولمز خاقانک

[جنکیز ، اکیلمز ، بوکولمز ، سرت ، ثباتلی معناسنه در] دیله دیکی قدر صاغلام اولامامشدر .

ایل خانلغی اساساً انتخابه مستنددر ، لکن بومؤسسده آراسیرا وراثت ایزی ده کورونور . خانلرک ، تارخانلرک مجلس عمومییسی اولان قورولتای ، یعنی برنوع ملی قونغره ، ایل خانلرینی انتخاب ایلردی . منتخب خاقان ، قورولتای ده ، هر کسک حقوقی محافظه ایده جکنه ، یاساق و طورده یی یعنی قانونی خللدن مصون بولوندوراجغنه و جمله دن اول کندیسی اوکا اطاعت ایله یه جکنه یمین ایده ردی ؛ خاقان ده تبعه سنی کیفی اداره ایله یه مزدی .

بونکله برابر خاقانک حکم و نفوذی غایت بویوک ، شان و شرفی فوق العاده یو کسکدر . بعضاً اوکا تورکجه ، تاکری قوت [روح سما ، قوه آسمان] یا خود موغولجه صورتی بوغور [کوکک اوغلی] ده دیرلر ؛ بویله جه خاقان تبعه سی نظرند بر نوع قدسیت قازانیر ؛ تورکلر ، رئیس لرینه دائماً دیانتکارانه حرمت و اطاعت ایده رلر ، صداقت کوستیرلر [۱] . ذاتاً تشکیلاتی تماماً عسکرجه اولان تورک جمعیتلرنده قانونک اُک زیاده شدتله امر ایتدیکی ماده اولوالامرہ اطاعت و حرمتدر .

واقعا تورک جمعیتلرینک جمله سنده تشکیلات اساسی عسکرلکدر ؛ هر بر خانلق بر اوردودن ، ایل خانلغی ایسه بر بویوک اوردودن عبارتدی . تاتار استیلا سندن بحث ایده ن روس وقعه نویس لری ، جنکیز خان طرفندن تنظیم اولونمش « تاتار اردوسی » تشکیلاتی شویله بیان ایده رلر : « هراون آدمک باشنده بر آمر ، بر اونباشی واردی ؛ اون اونباشی یه بر بوز باشی ، اون یوز باشی یه بر یکباشی امر ایده ردی ؛ اون بیکباشینک قوماندانی ، بر اون بیکباشی

(۱) اُک اُسکی روس وقعه نویس لری ، هجرتدن بر قاچ عصر اول قارا ده کیزله حزر ده کیزی شمالنده کی بوزقیرلرده اولدجه قوی بر حکومت تأسیسنه موفق اولمش حزر تورکلرندن بحث ایده رکن : « بونلرک باشنده قاغان و یا خاقان عنوانی بر حکمدار بولونوردی . بونک حکم و نفوذی حدود سبز اولوب ، تبعه سنک فوق العاده حرمت و رعایتنه مظهردی . اکر تبعه سندن بریسنه کندی کندیکی تولدور ، دیبه رک امر ویرسه امری هان و تر دسز اجرا اولونوردی . خاقانک هزاری یانندن کچن هر کس آتندن اینوب هزاره سجده قیللق مجبوریتنده ایدی . » دیبه نقل وروایت ایلرلر .

ایندی . محافظ مفرزه لره قارائول دینیلیردی . قاچان عسکر اعدام اولونوردی . غاوغاده کافی شجاعتله دوکوشمه یین ، اسیر دوشهن آرقاداشنی قورتارمایان عسکرده اعدام اولونوردی . « خانه اطاعتسزلك ، خان علیه فساد جمعیتی تشکیل ایتکده اعدام ایله جزالاندیریلیردی . »

جسمانی حکومتک اقتدارینی محافظه خصوصنده بوقدر شدید اولان عرف و عادت قانونلری ، دینی امورده کلنجه غایت مسامحه کار بولونوردی ؛ انسانلری خوشلرینه کیده ن دین ایله متدین اولمقده تماماً حر بر اقیردی . بوبابده برروس مورخی شویله یازیور : « بتپرست تاتارلر دینلرک سربستلکی طرفداری اولمقله ممتاز ایدیلر . تاتار خانلردن بریسنک قاتولیک مینوریت راهبیلردن روبرقویسه « بز تاتارلر بر تا کری یه ایمان ایدهرز ، اونکله یاشایوب اونکله تولورز . لکن تا کری آله بش پارماق ویردیکی کبی انسانلره نجات ایچوند ده دورلو یول کوسترمش ؛ سزه کتاب ویرمش اما سز اونی طوتمایورسکنز ؛ بزه بو کوچیلر ویرمش ، بز اونلرک دیدکلرینی رینه کتیریورز و راحت یشایورز . » دیمشدر . « واقعا تاتارلر روسیه یی حکملری آلتنده بولوندوردقلری زمان خلقلک دیتنه ، مذهبنه اصلا دوقونمادیلر . حتی روحانیلردن ، مناسترلردن ویرکی آلمادیلر . بوکا بناء موسیو لهئون قاهون ایله برابر ، تورکلر عنندنه دولت « ملیت اوزرینه مؤسس بر جسمانی دولت دن عبارتدر » دینه بیلیر . لکن اُسکی تورکلر ، ملتک ، تمثالی اولان حکمدارلرینی او قدر تقدیس و تبجیل ایدهرلردی که اوکا عادتاً الوهیت اسناد ایلرلردی [تا کری قوت ، صوتو بوغدو] ؛ تورکلکده کی بو نظرله جاپونلرک « مئتوویسم » مذهبی آراسنده بعضی رابطه لر و مناسبتلر اولدینی ظن ایدیله بیلیر .

تورک حکمدارلری ، خانلر ، خاقانلر یاساق و طورده ایتدکلری یعنی طوئیورلرمی ایدی ، یعنی عادت قانونلرینه اطاعت ایله یورلرمیدی ؛ لهئون قاهونک شهادتنه کوره ، تورک خاقانلرینک اُک بویوک و اُک قدرتلیسی جنکیز ، بوتون حیاتنده ، یاساق و طورده نک بوتون امرلرینی نقطه سی نقطه سنه اجرا ایدهر بنده سی کی قالدی ؛ اُک شدید اجرا آتی بوامرلرک تماماً ایفاسدن باشقا برشی

ده کلدی. جنکیزك اوغلی «باطو» ایسه قورقونج وزیرى «چرى صوبوتای» ك حرمته عرض ایتدیكى یاساق و طوره مقتضیاتى، ایستر ایسته مز ایفایه مجبوریت کورووردی. — جنکیزك وفاتندن یکر می سنه قدر کچدکن صوکر تورك — تاتار — موغوللر آراسنده سیاحت ایتش اولان پلانو — قارپینی [۱]، سیاحت خاطرهلرنده خاقانك کیفی و مستبدانه حکومتی اداره ایتمکده اولدیغنی تصویر ایلر. فقط اونك، عادت قانونلریله حکمداره ویریلش نفوذ و اقتدارى ایجه بیله مه یهرك بویله خطالی ظنده بولونمش اولماسی محتملدر. بوتون تورك — تاتار خان و خاقانلرینك قانوندن اصلا انحراف ایتمه دکلرینی ادعا ممکن اولماقوله برابر، دینی امورده دائماً مساعدهلی قالدقلى شهه سزدر.

یوقاریدن بری عرض ایدوب کلدیکم تورکلرک خصوصى و عمومى مؤسسهلری، عرف و عادتله مستد بوتون مؤسسهلرکی مبهم، متموج، آز معین و محسوس اولماز بر صورتده دائماً متحول اولدیغندن، داها زیاده وضوح و قطعیتله تعریفلری ممکن اولامادی.

۳

اسلام شریعتی، تورك عادت و قانونلرینك عکسنه، یازیلی، داها زیاده معین و داها چوق ایشلمشدر. أسکی تورکلرک باجمله مؤسسهلرینه تمل اولان عرف و عادتله، ملی حیات ایله قاریشمقده ایدی؛ بو حیاتده فلان ویا فلان قانونك دوغدیغنی زمانى تعیین پك مشکلدی؛ حالبوکه اسلام قانونلری تماماً معین زمان و مکانده وضع و نشر ایدیلشدر. یاساق و طوره اساساً دنیوی «Laïque» و ملی ایدیلر، شریعت ایسه هم دینی، هم ده عمومیدر: الله تعالی، شریعت محمدیه یی بوتون ارض ساکنلرینه انزال بویورمشدر.

[۱] پلانو-قارپینی ده، روبرقویس کبی مینوریت راهبرندن اولوب، میلادی ۱۲۲۰ تاریخلرینه دوغرو ایتالیا ده دوغمش و ۱۲۴۶ سنه سی، تورك، تاتار و موغوللره صلح تکلیف ایتك و اونلری نصارا دیننه دعوت ایلهمك مأموریتیه پاپا دوردنجی اینوکه تی (اینوسان) طرفندن آسیایه کونده ریلشدی. کندیسك سیاحت خاطرهلری مهم تاریغنی وثیقه لردن عد اولونمقده در.

جمعیت اسلامیہ نك بوتون مؤسسہ لرینی تنظیم آیله یں شرع شریف، دورت منبعدن صدور ایدرکه شونلردر : قرآنہ، سنت، اجماع امت، قیاس فقہرا .

قرآنہ کریم، بالذات اللہ تعالیٰ نك مقدس کلامیدر؛ بوکا بناءً اکمل وتغیری ممتنعدر . قرآنك بوتون امرلری ابدی و تبدلدن مصوندر . مسلم، کلام اللہك رطب ویابی جامع اولدیغنه ایمان ایله مکلفدر . « مسلمان عقیده لرینك شکلنی عبادت لرینك صورتی، اخلاق قاعده لرینی و اساس قانون لرینی قرآندن استخراج ایلر [۱] . »

سنت پیغمبرك قول و فعل لرینك مجموعیدر . بر مسئله قرآنده موجود اساسلر ایله حل اولوناماز ایسه سنته مراجعت اولونور. سنت، قرآنی تشریح و ایضاح ایدر ؛ زیرا، هیچ بر کیمسه کلام اللہك کنیش معناسنی تماماً احاطه ایدر منر .

اجماع امتك لغوی معناسی، امتك قطعی برقرار اوزرینه اتفاقی، مشترک رضاسیدر ؛ بر فرنك محوری، روما مؤسسہ لرنده کی بر تعیری آلاق Consensus populi یعنی خلقك رضاسی دییه ترجمه ایدیور. محمد الجرجانی « تعریفات » آدی معتبر کتابنده اجماع امتی شویله تعریف ایلر : « اجماعك اصطلاحی معناسی معین بروقده، دینی بر مسئله اوزرینه، امت محمددن اولان مجمر لرك؛ یا خود مهرانکی بر امر حقنده « اهل الحل والعقد » دینیلن کیمسه. لردن بر جماعتك رأی لرینك اتفاقیدر . » عینی مؤلفده امیرادك تعریفی ایسه شویله در: « اجتهدك اصطلاحی معناسی، بر فقیهك ظنی، یعنی حقیقته ممکن اولدیغی قدر یاقین بر تصویری حاصل ایتك ایچون وسعی، یعنی بوتون قوتی بذل آیله مه سیدر . » — اهل حل وعقد، لغتده چوزهن و باغلایان آدملر دیمکدر . چوزهن و باغلایاندن مراد حکم و اقتداره صاحب آدملر، علما، رجال، حکومت مأمورلری، اعیان، حاصلی عمومیتله امتك متنفذ لیدر .

اهل حل وعقدك وظائفی فوق العاده مهم ایسه ده، بر کیمسه نك هانکی

قانۇنى يوللارلە اهل حل وعقد آراسىنە كىرەبىلەجكى معین دەكلدر . اهل حل وعقد ، عادتا كىندى كىندىلىككەنن حاصل اولە طىبى بىر وارلىقى حائز ، غير مرتب برهيتندر ، داها دوغرىسى ، شرع شريف واقى قىبول ايله اکتفا ایدەر: دولت اسلامیه نك معین بر زمانده كى اصحاب حكم واقتدارى ، هانكى يوللارلە اورايە واصل اولورلرسە اولسونلر ، اهل حل وعقددن معدوددرلر [۱] .

حضرت پیغمبرك وفاتى متعاقب ، اهل اسلام صرف قرآن وحديثك صریح امرلریلە حل ایدیلەمەین مسائل قارشىسىندە بولوندىقلردن ، حلی مقتضى مسئلهلرە مشابىهتی بولونان وقعه وحاللرە متعلق امرلری اومىنعلردن آرايوب ، حادث مسئلهلری ، بالقیاسى واتفاق آرا ايله حل ایلرلردى . بو صورتلە ويریلن حكم وقرارلر اسلام اھالىسى ایچون قانۇن « شریعت » حكم وقوتى حائز بولونوردى . ایشته بو تارىخى وقعهلردن ، بالاخره شریعتك تدوینته خدمت ایدەن فقیهلر ، غایت مهم اوچ نتیجە استخراج ایلەمشلردر :

۱ — قرآن وحديثدن باشقا بر اوچنچى شریعت منبى داها واردركه اوده اسلام اھالىنك اتفاق آرا ايله ويردكلى حكم وقرارلر ، یعنی اجماع امتدر .
۲ — بر مسئله ظهور ایدوبده قرآن وحديث ايله حلی ممکن اولمازسە ، اجماع امت ویا قیاس فقھایە مراجعت اولونور .

۳ — اجماع و قیاس ايله ويريلش حكم وقرارلر ، استقبال ایچون برر شریعت منبى اولور .

یوقاریده مبسوط ایضاحاتە نظراً ، اجماع امت تشویله تعریف اولونابیلیر : وجه انتخابى ، صورت ترکی صراحتلە معین اولمايان فقط بوتون اهل اسلامە

[۱] موراجا دوسسون ، « عثمانلى سلطنتنك عمومى منظره نى - Tableau général de l'Emp. Ottoman ، آدلى كىتابنده ، اجماع امتدن شېئىلر كن هان عینى افاده لرده بولونیور : « ملت ، اجماع امت نامیله یاد اولونورکه بولمايالك ، یعنی مسلمان تبعه نك هیئت عمومیه سی دیمكدر . لکن اجماع امتك ، جمهور فقھائى غنیه اصل معناسى ، آنجاك دولت ارکاتى ، بویوك عالملى و فقیهلىرى ، بویوك دولت مأمورلىرى ، یعنی بىكى بر حکمدارك جلوسنده بیعتە اشتراك حقنى حائز معتبر ذاتلری ایتولایدهر . بیعت رسمنك کبرا ورؤسا طرفندن اجراسى ، بوتون امت ، بوتون اهل اسلام طرفندن یا پیدایش کى تلقى اولونور . » T. I. p. 277

نماینده لك ایدن بر هیئتك اتحاد آرا ایله ویردیکی حکم وقرارلردر . اجماع امت ، ابتداری ، مدینه منوره ده ساکن بوتون مؤمنینك عمومی آراسی ، یعنی برنوع « Plébiscite » اولوب ، صوکراری دولت اسلامیه نك توسعی ایله جمیع اهل اسلامك رأیلرینی طویلامق ، بعد و مسافه زیاده لکندن ، وسائط نقلیه قالدندن غیر قابل اولقله ، ابتدائی شکلنی غائب ایله مشدر .

قیاس فخرایی محمدالجرجانی شویله تعریف ایدر : « بو ، بر نصدن احتوا ایتدیکی حکمی دیگر بر مسئله یه نقل ایچون بر معنا استخراجدن عبارت عمل ذهنیدر . » مجتهددن باشقا کیمسه قیاس یاپاماز . قرآن ، حدیث و اجماعك احکامی ، ظهور ایدن بر مسئله نك حلنه کفایت ایتیه جك اولورسه ، اولجه حل ایدیلش مسئله لردن یکی ظهور ایدن مسئله یه اك زیاده بکزمه نی آرانیر وفقیه اوکا قیاساً بر حکم ویریر . حکمی معتبر اولایلمك ایچون ، فقیهك بعضی اوصافی حائر اولماسی شرطدر [۱] .

— بيشمه دی —

آن هوره ارغلی یوسف

یوسف ارغلی

سازمان

سازمان

[۱] مجتهدلک هیچ بر خدمت ویا رسمی بروظیفه نی ایجاب ایتیه یوب بر خصوصی صفتدن عبارت اولدیغینه وقت یارایله لیدر : هر شخص ، لازم اولان اوصافی حائر ایسه ، قواعدینه توفیقاً قیاس یاپلاراق ، شریعتنه کندی طرفندن احکام علاوه ایله یه بیلیر ، یعنی قانون وضع ایدیه بیلیر . اسلام لقانونی مجله لری ، کرک سعی اصلی اولسون ، کرکسه جمع وتلفیقدن عبارت بولونسون ، خصوصی اثرلردر .

بو تشریعی استحصال حیلوله مننده مجتهدلک فکر و قرارلرنده اتحاد سزقلری نادر ده کلدی ؛ ایسته بو اختلاف و اندلرکه مشهور دورت مذهبله اوقدر مشهور اولمایان برچوق باشقا مذهب لر ظهور ایتدی . وکونک اوزرینه اختلافلرک داها زیاده آرتوب اسلام وحدتنه خلل کتیرمه سندن قورقولاراق ، اجتهاد قاپیسنك مسدودیتنی اعلانه مجبوریت حس اولوندی .